Peter Green* ZGLED, PREŽIVETJE,
PREOBRAZBA:
KLASIČNI VPLIVI V
MODERNEM SVETU

Prevedel David MOVRIN

Pojav, ki ga tako nadebudno imenujemo »klasična dediščina«, je v resnici izmuzljiv kot Snark Lewisa Carrolla – ko ga stisneš v kot, iz njega takoj nastane Boojum – in spremenljiv kot Protej, prvotni starec z morja. Splošno sprejeto je skorajda samo to, da »klasika« pomeni grško-rimsko izročilo – pa še to včasih spodbijajo nadebudni sinologi ali preučevalci Upanišad, pri katerih kulturna privrženost prekaša zgodovinsko zdravo pamet. Vsak, ki se s tem ukvarja nekoliko dlje, bo kmalu začel soglašati s poučno Aristotelovo pripombo: »Kolikor več časa prebijem sam s seboj, toliko bolj sem postal navezan na mite.«¹ Modernih mitov je seveda prav toliko kot antičnih; in kot bomo videli, so celo antični podvrženi moderni rabi, ki bi zbegala ter včasih celo osupnila tiste, ki so jih poznali nekoč. Pred kratkim je bilo tako mogoče slišati, da *mimesis* v resnici ni v vzorcu, temveč v opazovalčevem umu, ter da kot takšna nima toliko opraviti z načinom ohranitve kot s spretnostjo izboljševanja.²

Takšne težnje pa niso ustavile tistih, ki otožno hrepenijo po veri v metafiziko, povezano s pospeševanjem klasične kulture in umetnosti – ki sta sami posledica *mimesis* v zelo drugačnem pomenu – kot »varstva pred nesprejemljivimi vidiki modernega sveta«.³ Na Aristotela se kot na avtoriteto kajpak sklicujejo zagovorniki obeh stališč. Noben resen umetnik, trdijo kritiki, ne more danes ustvarjati po kanonih klasične umetnosti; toda prav ta umetnost ni bila še nikoli deležna tako širokega in silnega občudovanja. Odtod nenavadno strastna in neprekinjena razprava o Andrewu Wyethu:

* Prevedeno po: 'Precedent, Survival, Metamorphosis: Classical Influences in the Modern World', objavljeno v zbirki Greenovih esejev *Classical Bearings: Interpreting Ancient History and Culture*. Berkeley 1998: University of California Press (prvi natis New York 1989: Thames and Hudson). Str. 15-30.

¹ Arist. fr. 15 Plezia = Demetrius *De elocut.* 144: ὥς ὁ Ἀριστοτέλης, "ὅσῳ γάρ," φησί, "μονώτης εἰμί, φιλομυθότερος γέγονα" – seveda gre za endemično nevarnost, ki preti vsem raziskovalcem. Pripomba Lorda Hailshama iz predsedniškega nagovora v Klasičnem združenju je stvarnejša, ko se zdi na prvi pogled: »Razvita človeška družba očitno hoče imeti klasiko; stvar je v tem, da ni mogoče izbrati klasike, kakršno bi radi.« *Prim. Proc. Class. Assoc.* 58 (1961) 11.

² Karl F. Morrison, *The Mimetic Tradition of Reform in the West* (1982) ix-xiv, 391 in nasl.

³ *Prim.* Peter Kidson, 'The Figural Arts', v *The Legacy of Greece: a new appraisal*, ur. M. I. Finley (1981) 427-8.

ne gre toliko za to, ali je velik umetnik, temveč za to, ali je sploh umetnik. Klasična izobrazba, ki temelji na trdnem znanju latinščine in grščine, je v najboljšem primeru cvetoč manjšinski kult za zanesenjake; pa vendar se je klasična filologija danes povzpela v sveže višave metodološke natančnosti in tehnične pretanjenosti, grški in rimski avtorji pa dosegajo širši krog občinstva – četudi le skozi izkrivljeno lečo prevodov – kot kdajkoli prej. Z eno besedo, položaj diši po paradoksu, po nečem, kar resno vabi k podrobnejši obravnavi.

Dediščina nas seveda oblikuje na več načinov, ne da bi se tega zavedali. Ta resnica nas najbolj preseneti, ko gre za jezik, ki ga govorimo. Angleščina je neverjetno zapleteno odlagališče prisvojenih izposojenk. Daleč največ jih je latinskega ali grškega izvora – po nekaterih ocenah vsekakor več kot tri četrtine našega celotnega slovarja – in celo med 10.000 najpogostejše rabljenimi besedami znaša ta delež nekaj čez 50 odstotkov.⁴ Na kratko, če nam je to všeč ali ne, *smo* naša zgodovina: zgodovina, ki so jo nepreklicno izoblikovali grški pojmi ter rimsko pravo in uprava; *koine*, splošna grška govorica, ter latinščina cesarske birokracije, s posredovanjem tako vzhodne kot zahodne Cerkve; Ciceronova retorika in Aristotelova logika; predvsem pa prodorna Platonova filozofija, ki ji je – kot je s komaj kaj pretiravanja trdil Whitehead – delo vsakega poznejšega misleca dodalo kvečjemu nekaj razširjenih opomb.⁵

Isto *a fortiori* velja za nekdanje province, kakršni sta Španija in Francija, kjer je, kot v sami Italiji, kultura ostala večinoma nepretrgana, jezik pa latinščina, le da nekoliko spremenjena. Ko gre za Grčijo, je zgodovinska in jezikovna neprekinjenost presenetljiva še toliko bolj. V nasprotju s tem v Nemčiji, kjer se niso rimske legije in rimski upravniki nikoli ustalili, klasične izposojenke bijejo v oči s svojo odsotnostjo, medtem ko je tevtonski mit (kot se wagnerjanski zasvojenici neprijetno zavedajo) ostal okoren, nasilen in primitiven, prestreljen s karseda neklasičnimi vrivki neverjetne brobdingnagovske sle in hostarske *Schwärmerei*.⁶ In kar je ta hip

⁴ W. A. Oldfather, 'The future of the English vocabulary', *Class. Outlook* 19 (1942) 33–34.

⁵ Alfred North Whitehead, *Process and Reality* (1929) 63: »Še najvarnejša splošna opredelitev evropskega filozofskega izročila je v tem, da gre za vrsto opomb k Platonu.« Whitehead, nikoli nenaklonjen *épater les bourgeois*, je bil več kot le nekoliko nagnjen k vznemirljivim in konceptualno dvomljivim aforizmom: v nadaljevanju istega dela (142 in nasl.) spari *Timaja* skupaj z Newtonovim *Sholijem*; oba ima za »dve veliki kozmološki razpravi, ki sta vplivali na zahodno misel«. *Caveat emptor*.

⁶ Tako v Nemčiji kot v Franciji je občasno prišlo do uradnih poskusov, zajeziti priliv tuje terminologije; pri Hitlerju se vedno spomnim na njegovo odločenost, da se bo telefon imenoval *Fernsprecher*. Kar se tiče tevtonske mitologije, so jo sijajne wagnerjanske satire Anne Russel postavile na pravo mesto bolje, kot bi to lahko storila kakršnakoli polemika; z njimi je bila vsa mistika iz Bayreutha deležna koristnega nasprotnega udarca.

najpomembnejše, latinščina in grščina sta bili in ostali nesramežljivo elitistični v svoji funkciji – kot jezika učenosti, Cerkve, cesarske uprave, velikih humanistov, pogosto aristokratskih mislecev in piscev iz zgornjih slojev, ki so verjeli v hieratični kozmos nespremenljivih razrednih razlik, kakršnega so oznanjali stoiki. Jezik dihotomijo Nas in Njih ohranja. Anglosaški izrazi so preprosti in osnovni; resnično, stara angleščina izdaja svojo jezikovno, skoraj bi rekli plemensko, primitivnost s svojim stalnim izposojanjem besed za splošne pojme, čeprav je imela vrsto izrazov za posamezne vidike teh pojmov – kar mora v hipu vzbuditi pozornost vsakega socialnega antropologa. Tako ni bilo nobenega samostalnika, ki bi pomenil barvo <colour>, vendar dovolj besed za posamezne barve, s katerimi je bilo mogoče napolniti ves spekter; nobenega glagola, ki bi pomenil »premikati se« <to move>, pa obilje glagolov za posamezne načine premikanja, od tekanja do plavanja; nobenega generičnega izraza za družinska razmerja <family relationships>, toda oznaka za čisto vsakega člana družine. Pri vseh konceptih ali abstrakcijah, razen pri najpreprostejših, predvsem pa pri znanstvenih neologizmihi sta latinščina in grščina »poskrbeli za takorekoč vsako izpeljavo«. ⁷

V Grčiji (prim. op. 19 *ad. fin.*) se je ta jezikovna dihotomija ustalila, zdi se, da za vedno, v političnem spopadu med konservativno desnico (*katharévousa*) in populistično levico (*dhemotiki*). Ta zakoreninjeni elitizem, kakorkoli ga naši predsodki že poimenujejo – iskanje odličnosti (ali *arete*, ali *virtù*), nostalgичna konservativnost, razredna in reakcionarna navezanost na zastarel privilegij – je v sami srčiki klasičnega izročila in je vse od zgodnjega devetnajstega stoletja naprej vse bolj sporen faktor pri določanju našega zavestnega odnosa do zapuščine, kot jo dojemamo. Veliki paradoks grško-rimskega sveta za nas danes je prav v načinu, kako je bila ta plodna intelektualna in umetniška ustvarjalnost v umetnostih in znanostih brez primere ves čas in le z redkimi izjemami posvečena vzdrževanju privilegiranega *status quo*. Antični ekonomski ideal – morda bo kdo presenečen – ni bil v našem lastnem cilju povečane produktivnosti, temveč v stalnosti prihodka. ⁸ Stoiška kozmologija si je predstavljala nespremenljiv in enoličen red, tako v nebesih kot na zemlji, »naravno pravo«, ki je opravičevalo ustaljeno oblast cesarskega Rima ali Bizanca in ki si ga niso vneto izposojali le srednjeveški misleci (ti so ga spremenili v *lestev bivanja*),

⁷ »V seznamu 426 težkih, a koristnih besed, ki ga je za bruce sestavilo osebje na Univerzi v Arizoni za dodaten jezikovni pouk ... jih je 404 izpeljanih iz klasičnih jezikov«: Donald M. Ayers, *English words from Latin and Greek elements* (1965) 12. Prim. tudi J. F. MacDonald, 'The influence of Latin on English prose style', *Phoenix* 5 (1951) 33.

⁸ Prim. prodorna opažanja Alana E. Samuela, *From Athens to Alexandria: Hellenism and Social Goals in Ptolemaic Egypt* (1983) 25 in nasl., zlasti 32: »Temeljna ekonomska teorija ... je tista, ki teži k stalnosti v gospodarstvu.«

temveč tudi tako znameniti renesančniki kot je bil Hooker ali Sir Thomas Elyot.⁹ Shakespeare je dal tej predstavi živ izraz v *Troilu in Kresidi* (? 1603):

Nebesa in planeti, to središče,
vse gleda na stopinjo, mesto, red ...
Stopinjo le odvzemi, struno skrajšaj,
in že je tu zmešnjava!

Nobeno naključje ni, da grški in rimski glagol *neoterizein* oziroma *res novare*, ki ga običajno prevajamo z »upreti se« ali »poskusiti z revolucijo«, v resnici pomeni preprosto »povzročiti spremembo (ali novost)«; vsaka sprememba je bila po definiciji razdiralna za družbeni red. Da so goreči reakcionarji med profesorji klasike tako številni, ne bi smelo presenetiti nikogar. *C'est leur métier*; ohranjanje je vendar njihovo delo.

Tukaj se seveda znajdemo pred novim paradoksom, saj v splošnem velja, da je eden največjih grških darov svetu prav demokracija. Temu ne oporeka nihče; vseeno pa ne bi smeli pozabiti na ostre omejitve, tako glede obsega kot glede trajanja, ki so veljale za prvotni poskus. Ta ni imel nobene vzporednice pri sosednjih bližnjevzhodnih skupnostih, v sami Grčiji pa je bil daleč od univerzalnosti in nikakor ne sočasen (kot se včasih domneva) z vladavino mestne države (*polis*). Zgled, ki ga kajpak najbolje poznamo, so Atene po Klejstenu od konca šestega do srede četrtega stoletja pr. Kr.; a celo tukaj ni politična enakost, *isonomia*,¹⁰ nikoli zajemala ne sužnjev ne žensk, kaj šele tujcev (*metoikoi*), poleg tega pa se na noben način ni vtikala v sistem družbenih razredov, ki je bil še vedno trdno zakoreninjen v sorodstvenih zvezah, privilegijih, kapitalu in odkritem snobovstvu. Lepi in dobri (torej atenski *kaloi k'agathoi*) so mnogoglavi in po česnu smrdeči svojati brez zemlje nemara prepustili volilno pravico, na noben način pa jim je ni bilo treba vabiti na večerje, kaj šele, da bi jo predstavili svojim hčeram. Nekatere najbolj trpke Aristofanove šale – Evripidova mati kot branjevka, Strepsijadova žena iz boljše družbe – trdno temeljijo na razrednih razlikah.¹¹ *Banausos*, ki je sprva samo rokodelec, dobi slabšalni prizvok.¹² Ročno delo vseh vrst, še zlasti tisto po naročilu drugih, je deležno prezira. Kdor danes prebira Aristotelovo *Politiko* (okr. 325 pr. Kr.), zaprepadeno ugotovi, da avtor celo učenje igranja na glasbilo zavrača kot banavzarsko ročno opravilo, ki ni primerno za gospoda, in da

⁹ Prim. Asa Briggs, *A Social History of England* (1983) 106.

¹⁰ Prim. zlasti Martin Ostwald, *Nomos and the Beginnings of the Athenian Democracy* (1969), zlasti 137 in nasl., ter K. Adshead, *Politics of the Archaic Peloponnese* (1986) 88.

¹¹ Aristofanovi *Oblaki* 42 in nasl., *Ahamjani* 457, 478 in drugod.

¹² Prim. npr. Arist., *Pol.* 8.6.1-7.11 = 1340b20-1342b35. Prim. W. Donlan, 'Social vocabulary and its relation to political propaganda in fifth-century Athens', *Quad. Urb. Cult. Class.* 27 (1978) 95-111.

jasno razlikuje ne le med izobraženim (*pepaideuménos*) in vulgarnim (*phortikós*), temveč, volilni pravici navkljub, tudi med banavzarskim in *svobodnim* (*eleutheros*).¹³

Tak odnos *de facto* že naznanja polom demokracije v *polis* in vrnitev k avtoritarni (ali kvečjemu oligarhični) obliki vladavine v obdobju helenizma – in politično gledano je Rim srednjeveškemu in modernemu svetu predal helenistično dediščino, ne klasične. Snobovstvo, elitizem, preziranje ne le obrti temveč vsake uporabne znanosti (ki je bila v rokah tehnikov in rokodelcev),¹⁴ obsedenost s stalnostjo in nespremenljivim svetovnim redom – vse te stalnice so se prijele in še danes pomenijo enega najznačilnejših elementov (čeprav to redko priznamo) celotnega klasičnega izročila. Variacije na ta odnos srečamo pri takorekoč vsakem klasičnem avtorju, saj je bilo pisanje – prav kot študij zgodovine ali matematike – tako pri Grkih kot pri Rimljanih privilegij izobraženih rentnikov, podprt z lastnim dohodkom. Več kot poldrugo tisočletje ni to izražanje nespremenljivega družbenega reda – ki ga je določila božja previdnost sama – naletelo na noben resen ugovor. Še več, do poznega osemnajstega stoletja, ponekod pa še dosti dlje, so ga sprejemali takorekoč aksiomatično, kot moralni postulat, nič manj hvalevreden od Aleksandrovih osvojitvev (ki so bile same prav tako deležne nekaj nenavadnih kulturnih opravičevanj, ko je prišel agresivni imperializem iz mode). Šele v egalitarnih štiridesetih letih dvajsetega stoletja je postalo liturgičnim urednikom tako nerodno, da so iz sicer nenavadno suhoparne himne *Vse, kar svetlo je, lepo* <*All things bright and beautiful*> odstranili izdajalsko kitico, ki je oznanjala: »Bogataš na gradu, / revež v svoji koči - / Bog ju je postavil tja, / stan jima določil.«

Renesančni učenjaki, politiki in duhovniki bi govor Lewisa Mumforda na stanfordski konferenci leta 1943 odpravili kot prevratniško blebetanje; govoril je na temo »Humanistika gleda naprej« in bičal Grke, ker »jim ni uspelo sprejeti človeštva ... nagovoriti vojaka, mornarja, obrtnika in kmeta ter vliti vere in upanja preprostemu človeku ...«. ¹⁵ Njihovo spoštovanje do preprostega človeka je bilo tolikšno kot Platonovo v *Državi*, in manjšega je težko doseči. V preteklost so se ozirali zaradi praktičnih nasvetov o dobri vladavini, celo zaradi moralne spodbude, ob tem pa nikoli podvomili v to, da gre privilegij vladanja njim in da je njihova moralna pokončnost razredna, že skoraj družinska zadeva med njimi in Bogom.

Klasično izročilo je postalo tako ranljivo pred napadi našega časa

¹³ Prav tam, 1342a, 19-21: »... ὁ θεατῆς διττός, ὁ μὲν ἐλεύθερος καὶ πεπαιδευμένος, ὁ δὲ φορτικός ἐκ βαναύσων καὶ θητῶν καὶ ἄλλων τοιούτων συγκείμενος ...«.

¹⁴ V zvezi s tem je zelo značilen odnos, kakršnega je imel Arhimed, ta sijajni znanstveni pionir iz tretjega stoletja pr. Kr.; prim. Plut. *Marcell*. 14; ta ključni odlomek je prepogosto obravnavan kot navadno pristransko pretiravanje.

¹⁵ Lewis Mumford, *Stanford Conference on the Humanities: The Humanities look ahead* (1943) 135.

prav zaradi tega posvečenega nadaljevanja razrednih privilegijev in predpisanega dogmatiziranja glede vsega, kar ga je kdaj spremljalo, od književnosti do naravnega reda – tu se je dovolj ozreti na Aristotelovo *Poetiko*, pa tudi na njegove kozmološke izjave. Thomas Gaisford, oxfordski profesor grščine z začetka devetnajstega stoletja, je menda – med pridigo na veliki petek! – izjavil, da »so prednosti klasične izobrazbe dvojne – omogoča nam, da s prezirom gledamo na tiste, ki jih niso bili deležni, ter nam zagotavlja visok položaj ne le na tem svetu, temveč tudi v tistem, ki prihaja«. ¹⁶ Gaisfordovim eshatološkim pretenzijam se lahko smejimo – nekaj posebej čudškega šarma je na predstavi o profesorjih, ki sestavljajo nebeški *corps d'élite* – toda razredni predsodek je bil vse preveč otipljiv, in še huje, kot smo videli, neposredno izpeljan iz grško-rimskih družbenih navad.

Od ameriške vojne za neodvisnost do obdobja po drugi svetovni vojni je bil ta elitizem stalna obtožba v napadih na klasično izobrazbo, čeprav se tudi drugih očitkov ni manjkalo. A nemara najbolj škodljivo, vsaj v Združenih državah, je bilo tisto preziranje zgodovine, tisto splošno zavračanje preteklosti, še zlasti evropske preteklosti, ki je bilo vedno tako pomemben del ameriškega protiintelektualizma (ki je spet osrednja lastnost egalitarističnega procesa). Glejmo v prihodnost; preteklost ni pomembna – in celo če je pomembna (v modnem smislu iskanja lastnih korenin), je zamegljena in skvarjena zaradi elitistične navlake stoletij. Gor s potujočimi pridigarji, dol z apostolskim nasledstvom. Predvsem pa dol s humanizmom (ki ga polizobražena čreda pogosto enači s satanizmom) in z vsako predpisano dogmo razen tiste, ki jo pravkar oznanja pridigar. Begunci pred preteklostjo imajo seveda poseben vzrok za to, da »odstranijo zgodovino iz svojega življenja«. ¹⁷ Nobenih spomenikov, nobenih ruševin,

¹⁶ Kot vse podobne anekdote je tudi ta na voljo v številnih inačicah. Navedeno je povedal škof Strong, ki je zanj slišal od kanonika Liddona: prim. J. B. Skemp, 'The permanent value of Greek studies', *Durham Univ. Journ.* 13 (1952) 37, ki ima za vir *Oxford Dictionary of Quotations* v prvi izdaji (1941). Kakorkoli že, tretja izdaja (1979) poroča, da je bila omenjena pridiga na božični dan in ne za veliko noč, poleg tega pa navaja znatno omiljeno besedilo: »Na koncu ne morem storiti ničesar boljšega, kot da vam položim na srce študij grške književnosti, ki ne le dviga nad vulgarno čredo, temveč neredko vodi do upoštevanja vrednih visokih položajev.« Vir za ta citat je prečastiti W. Tuckwell, *Reminiscences of Oxford* (druga izdaja 1907) 124.

¹⁷ Richard Hofstadter, *Anti-Intellectualism in American Life* (1962) 238; prim. 82-83, 116 in nasl. Prodoren in svež prikaz ter napad na takšno zavračanje zgodovine ponuja N. Foerster, *The Humanities and the Common Man* (1946) 13-14: »Velika dela preteklosti so [po takšni logiki] očitno polna zmot, vsekakor pa se ne tičejo nas, ki nismo ne Grki ne Elizabetinci, temveč sodobni Američani. Če že potrebujemo leposlovje, naj to ne bosta Homer in Dante skupaj z ostalimi klasiki, temveč sodobna književnost, ki ima za temelj in odraža naše okolje ter se na »smiseln« način ukvarja z našimi problemi. Človeških narava se spreminja in naša je naša. Ta odnos je tako močan, da je na mnogih univerzah taktično nemodro v akademskih krogih rabiti besede kot so

nobene krame. Takšna popreproščena perspektiva (ki sta se je v petem stoletju pr. Kr. tako Herodot kot Tukidid s težavo rešila; razvoj je očitno krožen) seveda vodi k popreproščenim sodbam. Kdor se ne more spomniti preteklosti, je resnično obsojen na to, da jo dopolni¹⁸ – in to je eden izmed najpomembnejših razlogov za študij grško-rimske kulture, kar je bilo Polibiju prav tako jasno kot Santayani.

Že samo število napadov na klasično izročilo v zadnjih dveh stoletjih dovolj zgovorno priča o njegovem vplivu – in tudi o njegovi trdoživosti. Romantika se je tako v književnosti kot v slikarstvu in kiparstvu skušala osvoboditi vsakršnih zgledov in *mimesis*, zato je poudarjala samoniklo izvirnost, čisti navdih. Napredek v znanosti je rahljajl protestantski prijem, hkrati pa se mu je posrečilo napraviti večji del antične znanosti in medicine – za razliko od čiste matematike – za povsem odvečno; s tem je spodkopal preskriptivno avtoriteto grških in rimskih besedil v celoti. Francoska revolucija, ameriška in grška vojna za neodvisnost – vse to je raztrosilo seme politične enakosti, docela nasprotno helenističnemu in rimskemu sistemu, kakršna je podedovala renesansa. Nespremenljivi svet je postal anahronizem tako v znanosti kot v politiki; Aristarh in Galileo, oba samotna volkova, nista živel z zaman. Ekonomija se je od statičnih ciljev začela ozirati k dinamičnim. Ritmi pisane proze so se z nezavednim ljudskim žarom bolj in bolj bližali govorjenemu jeziku.¹⁹ Herojske zgodovine so zastarevale. Upor predpisanim vzorcem je pripeljal do impresionizma v umetnosti, do razvoja neevklidske geometrije v matematiki²⁰ in do post-chomskyjanskih slovničnih sistemov v lingvistiki.

Nov, funkcionalnejši pristop k izobraževanju kot predvsem urjenju za poklic – ki so ga brez vidnejših uspehov napadli nešteti humanisti²¹ – je

»preteklost«, »izročilo«, »dediščina«, »klasičen« ali »srednjeveški« drugače kot z učenim prezirom.

¹⁸ George Santayana, *Life of Reason* (1905-6), prvi del, pogl. xii ('Flux and constancy in human nature'), ki ugotavlja tudi, da »napredek nikakor ne pomeni spremembe, temveč je odvisen od dobrega spomina«. Zgornji stavek pogosto navajajo napačno: »Kdor zgodovine ne razume, je obsojen na to, da jo ponovi.«

¹⁹ Prim. Macdonald (op. 7 zgoraj) 39. Moderna Grčija je stvar še zapletla, ko je svoje mandarinsko izročilo (*katharévousa*) izenačila z reakcionarnim konservativizmom in idealom heleniziranja, medtem kot je pogovorni jezik (*dhemotikí*) postal znamenje radikalnega populizma in postbizantinskega razumevanja naroda. Zaporedne vlade so tako, še zlasti za šolsko rabo, po vrsti predpisovale vsakega od obeh jezikov, pač v skladu z lastno politično usmeritvijo. »Omeniti velja, da je bila renesančna izumetničenost, utemeljena na Ciceronu in Seneki, že leta 1664 deležna napada posebne komisije znanstveno usmerjene Kraljeve družbe. Člani te komisije (med katerimi sta bila tudi Dryden in John Evelyn) so uradno izjavili, da jim je »jezik rokodelcev, podeželanov in trgovcev ljubši od jezika modrecev in učenjakov«. Prim. W. Beare, 'Scholars and scientists', *Proc. Class. Assoc.* 59 (1962) 15-16.

²⁰ M. Kline, *Mathematics and the Search for Knowledge* (1985) 152 in nasl.

²¹ Prim. npr. R. R. Bolgar, *The Classical Heritage and its Beneficiaries* (1954) 389 in nasl.; R.

klasičnim študijem sicer hinavsko laskal, v resnici pa jim je odrinil vlogo nekakšnega kulturnega lepotnega premaza. Nobene potrebe ni več, tako je bilo slišati, da bi se obračali h klasični preteklosti zaradi česar koli praktičnega; vsekakor ne zaradi dveh vzrokov, tako dragih renesančnim humanistom – da bi se tam naučili besednega izražanja ali reševanja problemov z vladanjem.²² Pot do zvezd – in *a fortiori* do *Zvezdnih vojn* – je vodila preko vedno bolj zapletene visoke tehnologije, ne pa preko poznavanja Homerja; preteklost je bila pogrešljiva, njena vloga končana in prav kot prvo stopnjo pri raketi jo je bilo treba zavreči. Toliko bolj obžalovanja vredno je to, da je tistim, ki so v klasično dediščino vložili največ in ki so njenemu ohranjanju posvetili svoj poklic, pri teh izzivih tolikokrat spodletelo. Krivda nikakor ni samo na eni strani.

Hkrati pa pri humanistiki ne gre kriviti samo akademskih poklicev. Ena od najbolj zahrbtnih nevarnosti, ki so jim naše grško-rimske korenine izpostavljene že od industrijske revolucije dalje, je prav skušnjava, ki nas prepričuje, da antika ni toliko pomembna zaradi modernih problemov (naj bodo politični, etični, psihološki, družbeni ali umetniški) v njihovi pravi perspektivi, temveč važnejša kot idealizirano in vedno bolj neresnično zatočišče pred krutimi napor in zahtevami sodobnega življenja. (De Chirico s svojimi odmaknjenimi marmornimi kipi in brezčasnimi sončnimi stebrišči uteleša to razpoloženje do popolnosti; njegove dolge sulicaste sence dajo slutiti svet, kjer prebivajo Tennysonovi Lotofagi, njegove slike so svet večnega popoldneva, apoteoza ataraksije.) Grki so izgubljeno zlato dobo iskali v preteklosti; nadvse bi jih presenetilo, če bi izvedeli, da so v njej živeli sami.

Obenem pa ta eskapistična pasivnost poraja novo, prav tako nestvarno reakcijo. Nietzsche in Schliemann, Gladstone in Arnold, Carlyle in Froude so sami spodbudili celo vrsto rodov klasično izobraženih Angležev, naveličanih industrijske umazanije, viktorijanskih pobožnosti in nove meščanske države, k posnemanju »dejavnosti, plemenitosti ter moralne in telesne moči«,²³ kar je bilo po njihovem mnenju moč najti v stari grški epiki. Ko je leta 1914 prišla vojna, so ljudje kot Rupert Brooke ali Julian Grenfell v sebi z mitično brezskrbnostjo videli homerske heroje. Gallipoli

L. Calhoun v *The Meaning of the Humanities*, ur. T. M. Greene (1938) 121; R. M. Ogilvie, *Latin and Greek: A History of the Influence of the Classics on English Life from 1600 to 1918* (1964) 182 in nasl.; R. Pound, 'The humanities in an absolutist world,' *The Humanities after the War*, ur. N. Foerster (1944) 10 in nasl.; H. C. Baldry, *The Classics in the Modern World* (1949) 7; W. H. Alexander, 'The Classics and Survival Values', *The Humanities for our time*, W. R. Agard in drugi (1949) 127; Georg Mann, 'The Decline of the Humanities, or, Where's the Bloody Horse?', *Arion* 1.2 (1962) 101.

²² Prim. Alexander (op. 21 zgoraj) 128-9.

²³ Frank M. Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain* (1981) 171 in nasl.

je bil nenazadnje na traškem Hersonezu in precej blizu Troje, tako da je Patrick Shaw-Stewart lahko napisal:

Čez morje spet grem z Imbra,
ko pride sončni sij;
Ahil, le sem, v moj jarek,
tu v ognju zame vpij.

Šušmarska strategija in množično klanje v blatu, ki ji je sledilo, sta takšnim romantičnim muham hitro naredila konec; Shaw-Stewart bi bil storil pametneje, ko bi v svoj žep namesto *Iliade* vtaknil Tukidida, če ne celo Arhiloha.

Čeprav ni antika (iz kompleksnih razlogov) nikoli vzpostavila učinkovite tehnologije, je poznala dobesedno vsako moderno reakcijo na velika in bistvena življenjska vprašanja, največkrat na vznemirljivo prefinjen način. Posledica tega je nenehen, in nenehno raznolik, občutek *déjà vu* pri preučevanju njene zgodovine; mi sami smo tako selektivni s svojim pristopom. Morda se je prav zaradi tega preteklost tako trdovratno upirala smrti – in se ji še vedno upira. Na simbolni ravni je po mojem nadvse primerno, da je konec prve svetovne vojne pomenil tudi zaključek Proustovega obsedenega raziskovanja *temps perdu*. »Leta 1918 je bilo mita konec«, je o tem obdobju napisal Robert Ogilvie.²⁴ Ne toliko konec, bolj *začetek* globoke mitične revolucije, podzemske bombne eksplozije, ki je bila prav tako mogočna kot katerikoli drug prevrat v letih med vojnama (ki jih je Auden tako primerno poimenoval *obdobje bojazni*) in je mimogrede razkrila razkrila arhetipsko trpežnost potez in vzorcev, rojenih med vojskujočimi se mikenskimi palačami na Peloponezu več kot poldrugo tisočletje pred Kristusovim rojstvom.

Ko sta Freud in Jung ob glasni reklami oplenila mit za svoje lastne namene, so bili znani leposlovni mejniki deležni nove sile in novega pomena; igrače zavesti so se izkazale za nevarno odlagališče nezavednega dinamita. Sledil je nov paradoks: čeprav je Ojdipov kompleks (sicer varno udomačen kot šala v Bronxu) dobil le peščico resnih zagovornikov in čeprav se Jungovi arhetipi ob podrobnejšem pregledu dokazov precej razvedenijo,²⁵ ni majava znanstvena podlaga takšnih teorij prav nič ovirala pri njihovi epidemični privlačnosti. To dejstvo sta s precejšnjim zadovoljstvom vnovčila Robert Graves in Arnold Toynbee, če naj omenimo le dva najočitnejša primera. Ojdip, ki ga je imel Lévi-Strauss za težavo pri

²⁴ Ogilvie (op. 21 zgoraj) 172 in nasl.

²⁵ Prim. tehtne argumente G. S. Kirka v knjigah *The Nature of Greek Myths* (1974) 73-75 in *Myth: Its Meaning and Function in Ancient and other Cultures* (1970) 275 in nasl.

človekovem avtohtonem izvoru,²⁶ je ostal, kar je vedno bil, vplivna lastnina pesnikov – čeprav bi Sofokles nemara nekoliko zamižal pred izvedbo, kakršno ponuja Ted Hughes v svoji baladi z (neizogibnim) naslovom 'Pesem falusu'.²⁷

Tiček prileti k Ojdipu
ti morilski otrok
sfinjga <*sphynx*> [sic] ti bo zgrizla jajca
to velevala Bog.

Toda pri tem se zdi, da je Ojdipovo mučno pot do odkritja samega sebe, samooslepitve, izgnanstva in čudežnega vnebovzetja na Kolonu izumil Sofokles sam; v petem stoletju je znal z dobro razvitim občutkom za krivdo in kazen dovolj dobro brzdati svoje neurejene erotične nagone, da se ni mogel sprijazniti z arhaičnim izročilom, po katerem je Ojdip, krvoskrunski očetomorilec, vse do smrti ostal tebanski vladar, z nedotaknjenimi očmi, ter zapustil bogastvo, za katero sta se potem sprla sinova, ki ju je preklel.²⁸ Ključna značilnost živega mita je neskončna prilagodljivost svežim potrebam.

Presenetljiv primer za to je Homer sam. Kot dokazujejo nešteti novi prevodi, poleg nedavnega izvrstnega televizijskega dokumentarca,²⁹ mnogi med nami še vedno iščemo trojansko vojno. Schliemannova resnicoljubnost in psihološka uravnovešenosť sta zadnje čase res deležni vrste očitkov,³⁰ toda Ahil, Agamemnon in Odisej še vedno navdušujejo. Takšna privlačnost kajpak vedno vzbuja akademski odpor; odtod strast (zamaskirana v

²⁶ Claude Lévi-Strauss, *Structural Anthropology*, prev. C. Jacobson & B. G. Schoepf (1963, 1967) 209 in nasl.

²⁷ Ted Hughes, *Crow* (1971) 63-65.

²⁸ Hom., *Il.* 23.679 in nasl., s shol. *ad. loc.*; *Od.* 11.271 in nasl.; Hez. *Dela in dnevi* 161-3; Ps.-Hom. *Theb. ap. Athen.* 11.465e.

²⁹ Iz njega je nastal tudi odlični vrhunski pregled stanja raziskav: Michael Wood, *In Search of the Trojan War* (1985). To delo, ki vsepovsod izdaja (pazljivo nadzorovano) željo po tem, da bi verjeli, je v zanimivem nasprotju z objavljenimi prispevki s prvega Greenbankovega kolokvija v Liverpoolu (1981), objavljenega kot *The Trojan War: Its Historicity and Context*, ur. L. Foxhall & J. K. Davies (1984), kjer akademska skepsa prelaga breme dokazovanja izključno na ramena tistih, ki verjamejo. Nasprotje postane še očitnejše v nekaterih recenzijah: N. R. E. Fisher, ki obravnava liverpoolski kolokvij v *Greece & Rome* 33 (1986) 90-91, ne hvali le njegove splošne skepse (česar mu nihče ne očita), temveč tudi dejstvo, da »ne sledi nobeni televizijski seriji, nima ilustracij in ne kliče v spomin predstav o majhnih mestih, vetrovnih planjavah in tesnih kavbojkah« – kar je primer čisto navadne akademske hudobije (in verjetno tudi zavisti).

³⁰ Prim. *Myth, Scandal and History: The Heinrich Schliemann Controversy and a first edition of the Mycenaean Diary*, ur. W. M. Calder III in D. A. Traill (1986), zlasti 17 in nasl., 110 in nasl.

znanstveno poštenost) po dokazovanju, da so vse tovrstne stvari, od Troje do troizenskega odloka, izmišljotina ali ponaredek. Ta protioromantična reakcija se je pravzaprav začela že dolgo pred letom 1914; že leta 1842 je karikaturist Honoré Daumier v dnevniku *Charivari* objavil jedko serijo litografij, ki – *inter alia* – prikazujejo Odiseja in Penelopo, kako se znova snideta v postelji: rejena, postarana in očitno neprivlačna matrona precej otožno motri svojega brezzobega, smrččega in nedvoumno senilnega moža, ki spi z odprtimi usti in nočno čepico.³¹ Takšen odnos je že napovedoval podobne galske *jeux d'esprit* iz tridesetih let dvajsetega stoletja; *Trojanska vojna se ne bo zgodila* Jeana Giraudoux (1935), kjer se Hektor in Odisej trudita, da bi vojno preprečila s pogajanjem, in *Rojstvo Odiseje* Jeana Gionoja (1938), kjer Odisej nastopi kot star in nevrotičen fantast, ki prede vedno hujše izmišljotine, da bi z njimi prikril svoje erotične eskapade.

Pa vendar je *Iliada* celo v dobi, ki ni imela časa za heksametre, obdržala vso svojo prvinsko čustveno moč. V poznem poletju leta 1940, po padcu Francije, je Simone Weil v njej videla »silovito pesnitev«, čudovito sliko hladne in kamnite krutosti, podprte z božjo muhavostjo, ki predstavlja eno temeljnih (in pogosto neupoštevanih) antičnih podob in za katero je ekspanzija Tretjega rajha priskrbelo novo, grozovito potrditev.³² Audenova tesnobna variacija na to temo, 'Ahilov ščit', povezuje moderno statistično propagando, korakajoče čete, zarasla polja, grozote totalitarizma in, v središču, križanje; s tem sinhronizira zgodovino, hkrati pa obrne Homerjevo kontrastno sliko civilizacije in vojne na glavo, tako da Hefajst Tetidi ne ponuja več miru med bojem, še celo boja samega ne več, temveč meglo, ki zabriše oboje:³³

Z očmi mu je čez ramo
iskala trt in oljk
in lepih mest kamnitih
in ladij, morij, školjk.
A tja, na lesk kovine
roke vkovale so
umetno divjo krajino
in svinčeno nebo.

Moderni pesniki ter dramatik in njihove predelave grško-rimskega mita predstavljajo ogromno področje, ki se ga je mogoče tukaj kvečjemu dotakniti, a je vredno poudarka že zaradi svoje velikosti in univerzalnosti.

³¹ Prim. W. B. Stanford & J. V. Luce, *The Quest for Ulysses* (1974) 216, s slikami 182-3.

³² Simone Weil: *The Iliad, or, The Poem of Force*, prev. Mary McCarthy (1956), zlasti 31 in nasl.

³³ W. H. Auden, *Collected Poems*, ur. E. Mendelson (1976) 454.

Potreba po koreninah, naj bo še tako cinično izkoriščana, ni le trenutna norost – in nekatere korenine segajo zelo globoko. Ne le, da zametavanje preteklosti popreprosti našo perspektivo; tudi psiho osiromaši. Vse preveč ahistoričnih kritikov je poudarjalo, da so »mrtvi pisci za nas nepomembni zato, ker *vemo toliko več* od njih«; še vedno potrebujemo slovit Eliotov odgovor:³⁴ »Točno tako, in prav oni so to, kar vemo.« Obstaja morasta pesem, ki jo je irski klasični filolog Louis MacNeice napisal v svojem zadnjem obdobju (1962), ko ga je, kot Webstra, močno obsedla smrt. Na nadrealističnem prizorišču polnočnega Londona, zavitega v meglo in s porušenimi mostovi, se Haron pojavi kot brodnik na Temzi:³⁵

Mrzlo nas je pogledal
z mrtvimi očmi in roke na veslu so bile
črne od obolov in krčne žile so mu iz meč
naredile marmor in mrzlo nam je rekel:
Kdor bi rad umrl, bo moral za to plačati.

Zgoščenost in medsebojno prepajanje preteklosti in sedanjosti v tej pesmi postaneta možna samo na podlagi izročila, ki je znano, osvojeno in navzoče kot vpliven, vseprežemajoč element v podedovanih žilah kulture. Hrupna modernost tu ni nujno ovira; še več, učinek lahko celo okrepi. To se denimo zgodi pri nenavadno zabavni baladi Kita Wrighta *Vojna sreča*, kjer pripovedovalec, z naropanim plenom obložen izdajalski Trojanec, najde Kasandro, ki živi »v sivem bloku« za londonskim Fulham Roadom in s svojim preroškim darom bogati pri konjskih stavah.³⁶

V nekem smislu podobno tehniko je uporabil tudi moderni grški pesnik Jannis Ritsos v svojih velikih dramskih mikenskih samogovorih.³⁷ Tu se Hrisotemida v nekašni nezavedni sočasnosti pogovarja z novinarjem tiskovne agencije; avtomobili obstajajo hkrati s kočijami, telefoni s sli; Fajdra je verižna kadilka; Perzefona se na dopustu iz Hada pritožuje nad slepečim grškim soncem; in ostarela Helena, ki ji iz posušenega obraza poganjajo bradavice in brki, sedi v nesnagi med umazanimi kavnimi skodelicami, medtem ko zunaj donijo cerkveni zvonovi. Zgodovina in kultura sta tukaj kajpak bolj nepretrgani kot kjerkoli drugje. Grčija je Grčija je Grčija, tako da celo Ritsos, komunistični pesnik, prežet z ljudskim

³⁴ T. S. Eliot, 'Tradition and the Individual Talent', *The Sacred Wood* (tretja izdaja 1932) 52.

³⁵ Louis MacNeice, *Collected Poems*, ur. E. R. Dodds (1966) 530.

³⁶ Kit Wright, 'Fortunes of War', ponatis (iz *The Bear Looked over the Mountain*) v *Penguin Book of Light Verse*, ur. Gavin Ewart (1980) 587-9.

³⁷ Yannis Ritsos, *The Fourth Dimension* [Τέταρτη Διάσταση], (12 izd. Atene, 1982). Prim. tudi M. Colakis, 'Classical Mythology in Yannis Ritsos's Dramatic Monologues', *Class. & Mod. Lit.* 4 (1983/4) 117-130.

postbizantinskim izročilom *Romaïosyne* – te protiklasične obsedenosti z nacionalizmom in pokristjanjeno kulturo novega Rima v Konstantinoplu – samoumevno in nagonsko misli na arhaičen način. »Ta sivi duh, Helena«, vzkligne Wrightov pripovedovalec, »so šli res zanjo v smrt?« Nemara je imel v mislih Ritsosovo Heleno.

Včasih je raba mita ezoterična, njegovo poznavanje pa ne bistveno; priznajmo, nihče ni na slabšem, če ne ugotovi, da je Eliotova drama *The Cocktail Party* adaptacija Evripidove *Alkestide*,³⁸ medtem ko so v Cocteaujevem *Orphée* »teme in simboli del Cocteaujeve, ne pa Orfejeve mitologije«. ³⁹ Toda malokdo bi trdil, da Prometej – če vzamemo enega od očitnih primerov – ne stoji v samem središču družbe in njenega večnega iskanja ravnovesja med oblastjo in svobodo, ali da poznavanje preobrazb, ki jim je bil ta protejski lik podvržen skozi stoletja, ni neizmerna obogatitev za naše razumevanje tega, kar imenujemo *condicio humana*.⁴⁰ S takšnega stališča imata mit in zgodovina isti smisel. Kdor si domišlja, da je totalitarno zlo tega stoletja nekaj novega in izvirnega, bi moral seči po Tukididovi analizi državljanske vojne (3.82-83), ki se s svojimi opisi dvomišljenja, preračunanih grozodejstev in tega, čemur bi danes lahko rekli »meščanski objektivizem«, na trenutke bere, kot bi jo napisal George Orwell. *Kdor se ne more spomniti preteklosti, je obsojen na to, da jo dopolni.*

Najkoristnejša stvar, ki jo je mogoče v dobrem poročilu doseči v tem trenutku, nemara ni toliko obravnava kakega posamičnega vidika klasične dediščine – to pride na vrsto kasneje – temveč poskus začasne bilance v zgodovinskem smislu. Že na samem začetku je treba priznati, da je bila vrsta očitkov, naperjenih tako zoper klasične študije kot zoper humanistiko nasploh, utemeljena; nekateri so še vedno. Nekaj takšnih očitkov sem v preteklosti izrazil sam,⁴¹ nekaterih drugih sem se dotaknil tukaj. Ko gre za antično literaturo in kulturne vrednote, ki jih je mogoče iz nje izpeljati, je kajpak največkrat slišati pritožbe, da za naš čas vse to ni več relevantno. Čeprav gre, kot smo videli, za zgodovinsko zmoto, ostaja ta očitek večni ljubljenelec brigadirjev instantne kulture. Toda kdor ga hoče vzeti zares, mora resnično verjeti, da je vsako znanje, za katero se je vredno truditi, le praktično in funkcionalno; da bi moralo biti vse izobraževanje usmerjeno v poklic, predvsem v industrijo, trgovino, upravo in uporabne znanosti; in

³⁸ Prim. R. G. Tanner, 'The Dramas of T. S. Eliot and their Greek models'. *Greece & Rome* 17 (1970) 124-7.

³⁹ M. O. Lee, 'Orpheus and Euridice: some modern versions', *Class. Journ.* 56 (1961) 307-313.

⁴⁰ Prim. zlasti R. Trousson, *Le Thème Prométhée dans la Littérature Européenne*, 2 zv. (1964), zlasti ix, 451 in nasl.

⁴¹ Prim. npr. 'The Humanities Today', *Essays in Antiquity* (1960) 1-25 ter naslovni esej v *The Shadow of the Parthenon* (1972) 11-46.

da je mogoče svobodne umetnosti trpeti, če sploh, le kot razkošje, namenjeno sprostitvi in okrasju.

V zadnjih štiridesetih letih, pravzaprav celo od druge svetovne vojne dalje, je tak odnos prevladal dosti bolj, kot si upa – z izjemo najbolj poštenih – priznati velika večina humanistov. Tole je Norman Foerster, ta bojeviti liberallec, leta 1946:⁴² »Splošno – čeprav ne vedno glasno izraženo – prepričanje je, da je dobro življenje predvsem v iskanju in posedovanju materialnih dobrin ...« Ideal je »svet žive izkušnje, ne pa mrtvi svet zapiskov in knjig«. Za to obstajajo seveda dobri, čeprav ne zadostni, razlogi. Dostikrat pozabljamo, v kako veliki meri so se v renesansi obračali k novoodkritim antičnim tekstom kot k *virom znanja*, kot »k avtoritetam za dejstva na področjih, kakršna so astronomija, geografija, zoologija, medicina«. ⁴³ Kot je bilo že dobro povedano:⁴⁴ »Nekdanja usoda klasične dediščine nam jasno kaže, kako lahko družbene težnje in interesi vplivajo na smer izobraževanja.« Vzpon moderne znanosti in tehnologije, če pustimo ostalo ob strani, je antične tekste bolj ali manj oropal vsake dejanske preskriptivne vrednosti, ki so jo kdaj imeli. To je glavni razlog, da je se je klasična dediščina kot celota (ki jo funkcionarji ocenjujejo zgolj v funkcionalnem smislu) znašla na stranskem tiru, skupaj s kakšnimi epikurejskimi bogovi, kot kulturni anahronizem, ki je deležen le še občasnega vljudnostnega poklona zavoljo pretekle slave.

Na žalost humanisti tu niso vedno ravnali v korist svoje stvari. Premnogi so modernizem razumeli kot velikega sovraga ter so v odgovor nanj z naravnost nespodobno strastjo prevzeli tisti značilni grško-rimski elitizem, ki je glasno preziral vse vidike trgovine, industrije in tehničnega znanja, češ da gre za 'banavzarstvo'; takšno stališče je imelo nemara res podporo cele vrste različnih piscev, od Ksenofonta do Aristotela in Seneke,⁴⁵ toda najbolj je koristilo prav velikemu sovragu samemu. Ko so modernisti tak odnos zavrnili, češ da je protiegalitaren (kar je bil) in v svojem bistvu nestvaren, so se humanisti – ki so izziv sprejeli, a si vse prevečkrat niso bili povsem na jasnem glede življenjskih resnic – običajno oprijeli klasikov kot utelešenja dobrega okusa ter primerne intelektualne vežbe za četo postplatonskih skrbnikov, ki jim je namenjeno vladanje in ki se za razvedrilo, Rimljani bi temu rekli *otium*, ukvarjajo z zanimivimi stranskimi veččinami, kakršna je denimo prestavljanje angleške poezije v grške ali latinske verze.⁴⁶ Zagrešili so klasično napako in se odločili za prezir do

⁴² Foerster (op. 17 zgoraj) 10-13.

⁴³ Baldry (op. 21 zgoraj) 5.

⁴⁴ Bolgar (op. 21 zgoraj) 389.

⁴⁵ Ksen. *Mem.* 3.7.6, prim. 1.2.9; Sen. *Ep. mor.* xc, passim; prim. tudi op. 11-14 zgoraj.

⁴⁶ *Reductio ad absurdum* glede mehaničnih in kolažnih veščin, ki jih zahteva pisanje grških in latinskih verzov, ponuja vznemirljivo poročilo D. W. Blandforda, 'The Eureka', *Greece & Rome* 10 (1963) 71-78, o stroju, ki ga je v viktorijanski Angliji izumil

znanosti in industrije, ne da bi ju resnično razumeli. Nič čudnega ni v tem, da so njihovi nasprotniki, prav tako zmotno, zavrgli antično književnost kot navaden cvetober za privilegirane. In kar je še huje, sklerotično konservativnost tradicionalistov je notorično simboliziralo dejstvo, da so se poklicni klasični filologi še vedno goreče oklepali zgolj ediranja in tekstne kritike; to dvoje je pomenilo nujno reševalno operacijo v obdobju helenizma ter nekoliko manj v renesansi, zdaj pa bi moralo služiti kvečjemu kot sredstvo za višji cilj – polno kulturno razumevanje.

Ta cilj so filologi žal iskali vse preredko. Med literarnimi vrednostnimi sodbami ali estetiko se niso počutili doma, zato so se na vse to v obrambi požvižgali, češ da gre za navadne občutke in za nemerljivo čvekanje. Zaradi takšnega odnosa, povezanega s prirojenim snobizmom, so nekateri med njimi modernistično kritiko sprejemali celo s sprevrženim ponosom. Leta 1938 je neki opazovalec z obžalovanjem zapisal, da humanistika »ne gradi mostov in ne žanje pridelkov; ne zdravi vročice in ne strelja z orožjem«. ⁴⁷ Pa so te stvari, bi lahko vprašali, njeno delo? V določenem smislu so. Ta pesimist bi moral rajši razmišljati o tem, kako humanistika lahko – in kako naj – gradi mostove med narodi, žanje bogat pridelek idej, zdravi vročico iracionalizma in, če je že treba, strelja z orožjem neovrgljivih dokazov in soglasja. Res je, bila je vrsta poskusov, največkrat smešnih, opravičevati klasične študije s praktičnimi pojmi; toda humanisti so se v obrambi – po zgledu tolikerih helenističnih intelektualcev pred njimi – največkrat preprosto umaknili pred odgovornostjo, se izognili vpletanju in živeli – kot je svetoval Epikur ⁴⁸ – neopaženo, s podobnim idealom negativne ataraksije, torej stran od vsega, kar bi lahko koga vznemirilo.

Preveč zagovornikov klasike je od vojne naprej govorilo z neprivlačnim glasom privilegija v umikanju, z meglenim govoričenjem o zakonu in redu, veri (čeprav je odnos med Atenami in Jeruzalemom kajpak čisto poseben problem), izražanju vrednot ali človeškemu duhu, hkrati pa (kot Platon, kot Seneka) prezirljivo vihal nos nad »brezdušnimi tehnikami« in postopači novega kova, ⁴⁹ za katere je kultura »nekoliko zlovesče povezana z

neki John Clark in ki je lahko izdelal nič manj kot 26.000.000 različnih (čeprav priznано nadvse drugorazrednih) latinskih heksametrov. Pri tem ni pomembno le, da se je zdelo nekomu vredno tak stroj razviti, temveč predvsem to, da mu ga je uspelo razstaviti v Egiptovski dvorani na Piccadillyju, kamor so ga nato drle gledat množice obiskovalcev. Časi so se resnično spremenili.

⁴⁷ R. L. Calhoun (op. 21 zgoraj) 121.

⁴⁸ Pravi grški izraz je *ἀτάραξι βίωσας*; Epikur fr. 551 Usener = fr. 86 Bailey. Podoben umik današnjih humanistov obravnava Mann (op. 21 zgoraj) 101-4.

⁴⁹ Značilen primer takšnega obrambnega pisanja ponujajo npr. D. B. King, 'Why read Latin literature?', *Class. Bull.* 29 (1953) 55-57; E. A. Quain, 'The ancients speak to the modern world', *Class. World* 42 (1948/49) 153-6; N. I. Herescu, 'Homo, humus, humanitas: préface à un humanisme contemporain', *Bull. Assoc. G. Budé* 5 (1948) 64-76; J. Malye, 'De l'humanisme', *ibid.* 53-57. Umik v abstrakten visokoteleč čvek: D. M.

aristokracijo«, delo pa je, še zlasti, ko gre za študente, »tako v prenesenem kot v dobesednem smislu anglosaška beseda s štirimi črkami <torej obscena psovka, op. prev.>«. Njihov ideal je bil, prav kot za Arhimeda, položaj, kjer »ne bi čistosti neomadeževanega intelektualnega življenja mazal nikakršen utilitarni cilj ali namen«. ⁵⁰

Kot vse ideale so tudi tega dostikrat zlorabljali za sektaške cilje, znanstveniki prav tako kot humanisti. Zahteve po čisti znanosti se vse prevečkrat izkažejo za krinko, za katero se skriva ataraksija v svojem slonokoščnem stolpu. Snowovi dve kulturi (ki sta danes po vsem sodeč zadovoljni s tem, da se imata za binarno nasprotni, kar je le še en moden položaj) ne bosta nikoli res cenili druga druge, dokler se ne znebita navlake trdno zakoreninjenih napačnih predstav, ki so se nakopičile v več kot dveh tisočletjih. Modernisti se morajo naučiti, da se preteklosti ne da zavreči kot ničvredno kramo; nujna posledica takšnega dejanja je brezumna orgija skakanja za trendi in protipismenosti, kakršno najbolje ponazarja strašljiva popularnost z žargonom preobloženih, napihnjenih in globoko ahistoričnih del Marshalla McLuhana pred desetletjem ali dvema – del, ki so laskala dobesedno vsem predsodkom televizijske generacije, pri kateri je funkcionalna nepismenost že močno napredovala. ⁵¹ Egalitarizem bi moral izenačevati navzgor, ne navzdol.

Po drugi strani pa imajo znanstveniki vse razloge za to, da zamerijo ceneno, nepoučeno in vzvišeno vihanje nosu nad njihovim pristopom k intelektualnemu življenju; možganov, ki so sposobni iznajti dvojno vijačnico DNK, se ne da odpraviti kar z levo roko. Od Arhimedovih časov so se stvari precej spremenile. Hkrati pa vse to neznansko povečanje snovi in zapletenosti našega znanja v ničemer ne spremeni dejstva, da znanstvenikov način dojemanja največkrat pogrēša zgodovinsko perspektivo, ki je človeška sestavina in je temeljnega pomena za uravnotežen pogled na civilizacijo. Nadvse ironično bi bilo, če bi stare zavržene gotovosti renesančnih humanistov zamenjala nova dogma, ki bi jo tokrat predpisal znanstveni načrtovalec. Stereotipi vsekakor ne olajšajo ničesar. Če imajo modernisti

Pippidi, 'Le sens actuel de l'humanisme', *Lettres d'humanité* 6 (1946) 5-22; še posebej surovo vajo v brezobzirnem nacionalizmu (*ethnikismós*) si je privoščil T. Aghnides, 'What ancient Greece means to the modern Greek', *Bull. John Rylands Libr.* 27 (1942/43) 260-270. Napad na postopače je iz članka, ki ga je napisal N. J. De Witt: 'The community, culture and the classics', *Class. Weekly* 39 (1945/46) 18-20. Posebna ironija je v tem, da je bil De Witt odličen poznavalec epikurejstva.

⁵⁰ Gilbert Chinan, *The Meaning of the Humanities* (op. 21 zgoraj) 155.

⁵¹ Prim. zlasti McLuhanovo delo *Understanding Media: the extensions of man* (druga izdaja 1964), skupaj s prodorno kritiko Rebece West, *McLuhan and the future of literature* (1969) in Sidneyja Finkelsteina, *Sense and Nonsense of McLuhan* (1968), zlasti ii, 15 in nasl.. 'McLuhanes history vs. real history'. V spodbudo velja povedati, da številni izvodi del tipa *The Gutenberg Galaxy* (1962) že plesnijo neprebrani na policah univerzitetnih knjižnic.

klasike za naivne revčke, ki se oklepajo zastarele preteklosti in nesmiselnih privilegijev, s tem sami prevzemajo vlogo v demonologiji svojih nasprotnikov, vlogo robotskih tehnokratov z možgani in brez srca, z obžalovanja vredno šibko točko, ko gre za levičarske ekonomske teorije, ter takorekoč gluhih za resnične potrebe človeštva. Še vedno mislim, da je imel Robert Ogilvie bolj kot ne prav, ko je rekel, da »ni mogoče, da bi kdaj nastala civilizacija, osrediščena na znanost«, kajti »naj bo znanstvena izobrazba še tako dragocena za obogatitev intelekta in razumevanje snovnega vesolja, pa vendarle ne ponuja vsebine, v kateri bi se lahko ljudje našli in v njej rasli.«⁵² Tudi zaradi živčnih in predsodkarskih humanistov, ki neprestano streljajo *de haut en bas* po držah znanstvenikov – kar je samo po sebi docela neupravičeno – je v tej življenjsko pomembni zadevi nadvse težko doseči soglasje. Toda soglasje je treba doseči; vsi smo v istem čolnu.

Kakšen je torej sklep vsega skupaj? Klasična dediščina je z nami, naj nam bo to všeč ali ne. Najdemo jo v jeziku, ki ga uporabljamo; prežema našo književnost in umetnost; njena zapuščina ostaja učinkovita na tako različnih znanstvenih področjih kot so čista matematika, ortopedska kirurgija ali analiza stožčastih presekov; v izjemno veliki meri še vedno vlada našemu filozofskemu mišljenju. Skupaj s temi dragocenimi darovi smo neogibno podedovali tudi svoj delež plemenskih nesmislov; geocentrično kozmologijo, ki išče zgoraj nebesa, v sredini zemljo in spodaj pekel; teorijo o temperamentih, zaradi katere imamo ljudi še vedno za sangvinike, flegmatike ali žolčneže; zapleten astrološki determinizem, ki se v prostaški obliki še vedno pojavlja v rumenem tisku in je prav tako zaznamoval naš jezik: »Ljudi še vedno nosi luna, še vedno govorijo o srečnem spletu dogodkov, verjamejo v nesrečna števila in mislijo, da so rojeni pod srečno zvezdo.«⁵³

Kakorkoli že, izobrazbeni monopol, kakršnega so uživali renesančni humanisti in njihovi nasledniki in se bo na dolgi rok nemara izkazal za najhujšo stvar, ki je kdaj zadela klasično izročilo, je vendarle zlomljen. Kot je pred dvajsetimi leti poudaril Sir James Mountford v svojem predsedniškem nagovoru v Britanskem klasičnem združenju:⁵⁴ »Konec je

⁵² Ogilvie (op. 21 zgoraj) 182-3.

⁵³ W. W. Tarn, pregl. G. T. Griffith, *Hellenistic Civilisation* (tretja izdaja 1952) 347.

⁵⁴ J. F. Mountford, 'Investment in the Classics', *Proc. Class. Assoc.* 60 (1963) 9-23, zlasti 18-20. Zanimivo je, da je toliko povojnih predsedniških nagovorov v Klasičnem združenju z manjšimi variacijami stalno brenkalo na isto struno. Prim. npr. Viscont Samuel, 'The classical age and our own', *ibid.* 50 (1953) 7-17; Lord Soulbury, 'Classics and politics', *ibid.* 46 (1949) 8-22; Lord Hailsham, 'Vos exemplaria Graeca ...' *ibid.* 58 (1961) 9-15 (prevladujoče število predsednikov s plemiškimi naslovi, večinoma konservativcev, je že samo po sebi simptomatično); podobno in primerljivo tudi Beare (op. 19 zgoraj) 9-19; C. M. Bowra, *A classical education* (1945); D. von Bothmer, 'The classical contribution to Western civilisation', *Bull. Met. Mus. Art.* 7 (1948/49) 205-218; K. von Fritz, 'The position of classical studies in our time', *Lampas* 6 (1973) 290-303.

s časi, ko so imeli vsi ljudje, ki so se lahko ponašali z izobrazbo in ki so nato vsak na svojem področju vplivali na tok dogodkov, za seboj skupno ozadje in klasično vzgojo.« Stroka je spet na prostem trgu, kamor spada in kjer bo obstala ali padla po lastni zaslugi. Upati je tudi, da je konec z vsemi obsežnimi opravičevanji elitizma s psevdopraktičnimi razlogi, češ da je klasična izobrazba neprekosljivo urjenje duha in latinščina najbolj logičen izmed jezikov; takšno govorjenje je (že leta 1938) izzvalo posmehljiv komentar Louisa MacNeicea, sicer izvrstnega (in poklicnega) klasičnega filologa:⁵⁵

Učili smo se, da pravi gospod pravilno naglaša;
ga ni, ki govoril, še manj pa, ki pisal bi prav,
če z znanjem jezikov – prastaršev angleščine – se ne ponaša;
da fant, ki zastopa modernost, je zgolj parazitska žival.
Edinole klasik vzgojen je do kraja; latinska sintaksa
ga misliti zraven uči
in hkrati morale; naj v bar ali v vojno pokliče ga praksa,
tam vedno, kar mora, stori.

Prav tako ne zadostuje več umik v pedantnost zaradi nje same – posnemanje Didima Halkentera, Plinija Starejšega, Browningovega učitelja, gospoda Casaubona pri George Eliot ali celo legendarnega angleškega ravnatelja, ki je svojemu razredu nekoč menda povedal:⁵⁶ »Fantje, v tem semestru imate res srečo; brali bomo Sofoklovega *Ojdi pa na Kolonu*, pravo zakladnico slovničnih posebnosti!«

Ta tipično helenistični odnos me nagovarja k nekoliko osebnejšemu zaključku. Že nekaj let sem zaposlen s pisanjem celovite politične, družbene in kulturne zgodovine helenizma, od Aleksandrove smrti leta 323 do Oktavijanove odprave zadnjega kraljestva diadohov leta 31. Ko je raziskava napredovala, sem odkril, če citiram kar svoj uvod, kako »si ne morem pomagati, da me ne bi znova in znova pretresel silovit občutek *déjà vu*« ter očaranost nad »bogato okrašenim, celo rokokojskim zrcalom, v katerem Aleksandrija, Antiohija in Pergam odsevajo današnje norosti, napake in prizadevanja, od urbane utrujenosti do verskega fundamentalizma, od veblenizma do *haute cuisine*, od plačnega raziskovanja in mandarinske književnosti do razcveta odklopljene protikulture, od politične nemoči posameznika do avtoritarne vlade, od znanosti, sprevržene v vojaške namene, do slepil za množice, od duhovnega solipsizma z lastnimi dohodki

⁵⁵ MacNeice (op. 35 zgoraj) 125-6.

⁵⁶ Pogosto citirano; prim. npr. Baldry (op. 21 zgoraj), 21, in G. Highet, *The Classical Tradition* (1949) 494; njegov vir je Bowra (op. 54 zgoraj). Zgodba je nemara apokrifna, najpogosteje jo pripisujejo ravnatelju na *Shrewsbury School*.

do sistematičnega izžemanja v korist materialističnih in zato plutokratskih sanj«.

Ne le, da gre tu za pretresljiv nauk o stalnicah v človeški naravi (kar je nekaj povsem drugega od človeškega razvoja in stalnega pridobivanja znanja), *déjà vu* v resnično kozmičnem merilu; ta moreče znani scenarij, ne pa trenutno bolj priljubljeni mit o Perikleju, je v svojem bistvu prava zapuščina grško-rimskega sveta. Na ta način je bil tudi obravnavan, dokler niso po Evropi in Ameriki zapihali novi vetrovi svobode in – nekje med razsvetljenstvom in romantiko – naredili uspešnice iz atenskega demokratičnega ideala petega stoletja, skupaj z njegovo veliko književnostjo, umetnostjo in arhitekturo. (Spomnimo se, v pozni antiki ni nikomur padlo na pamet, da bi med kanonična sedmera čuda vključil Partenon.) Toda kot smo videli, je bil ta ideal za Grčijo povsem neznaten in je kmalu izgubil ves svoj pravi pomen; v Rimu se sploh nikoli ni prijel. Kdor bi bil rad boljši od Audenovih hipotetičnih akademikov, ki »berejo *New Yorker*, zaupajo v Boga in razmišljajo na kratek rok«, ⁵⁷ mora poleg tega, kdaj in zakaj je do preobrazbe prišlo, vedeti tudi, kakšen je njegov lasten notranji odnos do te preteklosti v nepretrganem razvoju zgodovine. Seveda ne moremo ubežati stvarnosti ter se v celoti preseliti v preteklost; toda prav tako ne moremo pohabiti svoje lastne človeškosti ter uničiti svojega razumevanja s tem, da bi to preteklost zavrgli kot nepomembno.

Vzpon zahodne civilizacije je počasen, težaven in neskončno negotov proces, ki je do današnje – vse prej kot popolne – točke potreboval vsaj sedem tisočletij in ki lahko propade hitreje, kot si mislijo mnogi; *nomos* in *physis* sta v večnem boju, civilizacija se mora povsod boriti z naravo ter jo po možnosti ukrotiti. Eden glavnih simptomov današnje intelektualne utrujenosti je zlom kritičnih in moralnih meril; vsaj tega lahko neposredno pripišemo zanemarjanju, celo preziranju preteklosti. Kot nas je E. R. Dodds – klasični filolog z izbrušenim moralnim čutom – opozoril že leta 1964, živimo v času, »ko izobraženi ljudje vedno težje razlikujejo med dobro in slabo književnostjo, med smislom in nesmisлом, med težavnimi uvidi ustvarjalnega prenovitelja in prividnimi domisleki sleparja na lovu za dobičkom«. ⁵⁸ Morda od tod ikonoklastični gon po dekonstrukciji vsega skupaj. Vsak med nami se lahko domisli konkretnih imen k posameznim kategorijam.

Nekaj prej, leta 1953, je Kathleen Nott objavila osamljen, a uničujoč humanistični napad na kritične in filozofske trende novega kova ter nas,

⁵⁷ Auden (op. 33 zgoraj) 263. Pomembnost trajnih resnic z znanstvene strani zdravilno poudarja Sir Cyril Hinshelwood, 'Classics among the intellectual disciplines', *Proc. Class. Assoc.* 56 (1959) 9-22, zlasti 14.

⁵⁸ E. R. Dodds, 'Classical teaching in an altered climate', *Proc. Class. Assoc.* 61 (1964) 11-23, zlasti 15.

inter alia (str. 323), opomnila, da je dobršen del grške znanosti vsaj v tolikšni meri dobro zadet kot so moderne kulturne teorije zgrešene in da je Aristarh s Samosa, ki je svojo heliocentrično teorijo izoblikoval dosti pred Galileom in Kopernikom, prav kot onadva trpel zaradi verske nestrpnosti. Njena knjiga ima značilen naslov *Cesarjeva oblačila* <*The Emperor's Clothes*>; njene tarče so podobne tistim, ki jih je imel v mislih Dodds, čeprav Dodds ni bil tako silovito lukrecijevski v svojem odnosu do vere. To ne pomeni, da grško-rimska intelektualna tradicija ponuja kakšno jamstvo za svobodo sveta, tako politično kot socialno; njen avtoritarni nadih je vse preveč prodoren. Nacisti so ves čas paradirali s Platonovo preskriptivno zakonodajo v *Državi* in *Zakoni*;⁵⁹ tudi marksistična dialektika svojih korenin ni iskala le v Heglu, temveč veliko dlje nazaj, med predsokratiki, kakršen je bil enigmatični – in ultra-aristokratski – Heraklit.⁶⁰

Po drugi strani pa sta perspektiva in disciplina mislecev izpred več kot dveh tisočletij, s svojo nepreseženo pretanjenostjo in brez vsakih tehnoloških namenov, oborožili današnje intelektualce vsaj s kritično ostrino ter jih cepili proti brezumnemu agitpropu ter ponavljanju sloganov; proti žolčnemu govoričenju morilcev s puškami v rokah in z maskami iz nogavic na glavah. Ohranitev naše klasične in humanistične dediščine na najvišji ravni nikakor ni navadno kulturno razkošje ali intelektualna igra, temveč življenjska in, da, docela praktična sestavina v neskončnem boju proti vrnitvi barbarstva in pogoltnih džungelskih zakonov. Ne antična ne moderna demokracija se nista izkazali za tako zelo uspešni, da bi lahko samozadovoljno verjeli v njuno dokončno preživetje.

Zaradi tega nas pretirano poudarjanje zgolj književnega ali umetniškega pomena zaupanega nam izročila, čeprav je samo po sebi neskončno pomembno, lahko po mojem pripelje do nezavednega razvrednotenja ključne vloge tega izročila v tem, kar je Eliot v svojem kvartetu *East Coker* imenoval »boj za ponovno osvojitve tega, kar je bilo izgubljeno / in najdeno in izgubljeno spet in spet; / in zdaj, v položaju, ki se zdi nenaklonjen«. Pod Eliotovo nepopustljivo ugotovitev, da je klasike zares vredno ohranjati samo zaradi pospeševanja krščanstva, se najbrž ne bi podpisal vsak izmed nas (morda celo pod to ne, da sta obe izročili v resnici skladni); zgodovinsko ironijo takšne trditve bi morali danes zlasti ceniti v Atenah, Jeruzalemu in (če smo že pri tem) Aleksandriji. Toda razlogi, ki jih v prid klasikom kot univerzitetnemu študiju navaja Dodds, so jasni in neovrgljivi: »Odsekajte klasike, pa boste odsekali vsako pravo

⁵⁹ Za klasičen napad na Platona in njegov vpliv prim. K. R. Popper, *The Open Society and its Enemies* (četrta izdaja 1962), prvi del, *The Spell of Plato*, zlasti 86 in nasl. Nobeden od številnih ugovorov ni uspel izničiti glavnih ugotovitev tega dela (za značilen izbor prim. *Plato, Popper and Politics*, ur. R. Bambrough, 1967).

⁶⁰ Popper (op. 59 zgoraj), drugi del, *Hegel and Marx*, passim.

razumevanje srednjeveške zgodovine, rimskega prava in razvoja krščanstva; romanske jezike boste speljali stran od njihovega vira in onemogočili vsak resen študij ključnih vplivov, ki so oblikovali angleško in francosko književnost.«⁶¹

Vsaka beseda v teh posamičnih trditvah je resnična; toda Dodds bi se lahko nekoliko ustavil in se vprašal, *zakaj* je izguba zgodovinske perspektive tako nezaželjena, če pustimo zgolj akademske in estetske razloge ob strani. Še vedno se z grozo spominjam, kako sem po vrnitvi iz vojne kot dodiplomski študent na Cambridgeu bral članek Sira Harolda Nicolsona, tega apostola ganljivega, a privilegiranega liberalizma, ki je trdil, kako je »mik grščine in latinščine v tem, da nam ponujata očarljivo irelevantnost; da omogočata pobeg pred materialnimi vrednotami modernega sveta.«⁶² Res je, kot smo videli (in kot je z naslodo zapisal Nicolson), da so bili nekateri takratni poskusi, kako utemeljiti praktično potrebnost klasičnih študij, na precej trhljih nogah, če ne celo popolnoma sramotni. Toda upam, da sem v splošnem pokazal, kar bodo potrdile podrobnejše raziskave v tej knjigi, namreč da dejavna ohranitev našega podedovanega izročila in jezikov, ki ga varujeta, ni nikakršno kulturno razvedrilo, temveč kar najbolj življenjska in neposredna skrb nas vseh.

⁶¹ T. S. Eliot, *Selected Essays* (tretja izdaja 1951) 514-6; Dodds (op. 58 zgoraj) 13-14.

⁶² Harold Nicolson, 'Marginal Comment', *Spectator* 6269 (20. avg. 1948) 236. *Obiter dictum* Nicolsonu ni preprečil, da ne bi v istem članku nadrobno razpravljajal o totalitarnih nastavkih pri Platonu v *Državi* in *Zakonih*; toda mož ni nikoli premogel kaj prida političnega realizma.